

чи не найживіші жіночі постаті в новій українській літературі загалом.

Жіноче питання в українській радянській повісті розгортається в головному на тій основі, що її витворила комуністична, більшовицька патрія. А більшовицька партія завдавалась не багато з жіночим питанням: їй здавалось, що ця незвичайно складна справа вирішується, так сказати б, одним махом. Отже помітне, що в численних писаннях Леніна (а їх вийшло в українському перекладі за редакцією Миколи Скрипника до 30 великих томів) — жіночому питанню не присвячена довгий час окрема увага, хоч у комплексі інших питань порушене воно вже у ранніх Ленінових писаннях. Окремо про жіноче питання заговорив Ленін аж 19 листопада 1918 р. у короткій „Промові на I. Всеросійському Зїзді робітниць“ і далі у двох теж дуже коротких статтях із 1920 р.: „До жінок-робітниць“ і „До міжнароднього дня робітниць“ та в листах до Кляри Цеткін. Ленінове становище в цій справі зясоване в оцих небагатьох словах:

„Радянська влада перша і єдина в світі знищила повнотою всі старі, буржуазні, підлі закони, що ставлять жінку у нерівноправне становище з чоловіком, що дають привілеї чоловікові, наприклад, у царині шлюбного права, або в царині відносин до дітей... Але цього мало. Рівність за законом — це ще не рівність у житті. Нам треба, щоб жінка-робітниця домогалася не тільки за законом, а й у житті рівності з чоловіком-працівником. Для цього треба, щоб жінки-робітниці щораз більшу участь брали в керуванні громадськими підприємствами і в керуванні державою. Урядуючи, жінки навчаться хутко і доженуть чоловіків“.

І далі:

„Жіночий робітничий рух головним своїм завданням ставить боротьбу за економічну й соціальну рівність жінки, а не тільки формальну. Прилучити жінку до суспільно виробничої праці, видерти її з „хатнього рабства“, визволити її з підпорядкованости, — що ступлює її й принижує, — одвічної й виключної обстави кухні, дитячої кімнати — ось головне завдання“.

А ще перед тим:

„Джерело буржуазного бруду, пригнічености, принижености — шлюбозлучний процес — радянська влада знищила цілком... існує цілком вільне законодавство про розлуку. Ми видали декрет, що знищив різницю у становищі шлюбної чи позашлюбної дитини... Ми знаємо, що весь тягар застарілих правил покладається на жінку-робітницю кляси. Наш закон вперше в історії викреслив усе те, що робило жінок безправними. Але справа не в законі. У нас по містах та фабрично-заводських місцях цей закон про цілковиту свободу шлюбу прищеплюється добре, а на селі ще часто-густо лишається на папері. Там досі (мова про 1918 рік!) переважає церковний шлюб... Боротися з релігійними забобонами треба незвичайно обережно;

багато шкоди завдають ті, хто вносить у цю боротьбу образу релігійного почуття“...

І здавалось би — кінець, справа вирішена: знищити досюгочасні релігійні, семейні та економічні звязки й поставити на їх місці громадянсько-державні з принципом повної рівності з чоловіками — і жіноче питання розв'язане. Одначе в практиці, в дійсному житті все те вийшло зовсім не так просто. Показують це вже хоч би й комуністичні жіночі часописи. Візьмім нпр. харківський „двотижневий журнал центрального відділу робітниць і селянок комуністичної партії (б) України“ п. з. „Селянка України“ за 1929 р. Зміст цього часопису можемо в головному схарактеризувати оцими словами допису про одну сільську школу хатнього господарства:

„В школі викладають: дошкільне виховання дітей, охорону дитинства, санітарію, юридичні права жінки, кулінарію, а також — суспільствознавство, кооперацію, агрономію тощо“.

Оце й є ті справи, що ними постійно цікавиться „Селянка України“, розуміється, йдучи за живим життям. Щоправда, передові статті присвячені: індустріялізації, участі жінки у військових організаціях, різним комуністичним святам і под., але постійною рубрикою є обговорення участі жінок у сільрадах та делегаціях і коопераціях, далі лікарський порадник — передовсім у дитячих справах (ясла, недуги й ін.), особливо підкреслюється сільське господарство, тут і там у дрібних порадах подано кухарські приписи й завваги про домашнє господарство. Словом, не зважаючи на гучномовні етикети про повноту жіночих прав, селянській жінці залишено й далі передовсім домашнє й пільне господарство та дитину — все інше є додатком до тих жіночих зайнят. Протирелігійну пропаганду перенесли в головному до оповідань із ілюстраціями. Подібний характер має також „орган центрального відділу робітниць та селянок ЦК КП (б) У“, тижневик „Комунарка України“, тільки цей часопис пристосований більш до життя фабричних робітниць, тому тут менше говориться про сільське господарство; зате є додаток про модні одяги. Отже життєва практика не зовсім іде в парі з категоричними гаслами комуністичної пропаганди в жіночій справі.

Скільки відомо, не маємо праці, що обговорювала б цілість жіночого питання в Радянській Україні, окрім агіток. Але зате є книжки, що говорять про російську жінку в Східній Росії, якась німецька праця др. Фанніні Галле з 1932 р. Хоч др Галле глядить на справу крізь надто рожеві окуляри, вона обхоплює ціле жіноче життя сучасної Росії, й тому варт приглянутись її спостереженням. Жіноче питання в більшовицькій Росії обіймає кілька фаз. Перша фаза — це час загального заколоту в часі 3-літньої громадянської війни (1917—1920). Вже перша загально-російська конференція робітниць і селянок у Москві в листопаді 1918 р. зазначила, що немає спеціально жіночого питання, а існує тільки загально пролетарське пи-

тання, партійне. Тому не організовано окремих жіночих товариств. У висліді того повстає велика жіноча армія — озброєних фронтовичок. Декрети Леніна з 19. і 20. грудня 1917 р. касують церковний шлюб, і совітський кодекс із 1918 р. згадує тільки про реєстрацію подружжя в уряді цивільного стану (загс). Але все те не забезпечувало жінці відповідних аліментів, тим більш, що друга фаза, час дволітнього голоду після закінчення громадянської війни, вводить ще більший заколот. Настає справжня анархія вільної любови, збільшена у третій фазі т. зв. неп-ом, із поширеним спожиттям алькоголю. Почалась прилюдна дискусія над способами зменшити лихо, а 1925 р. 160 мільйонів дискутували над новим подружжю законом, що став обов'язувати від 1927 р., починаючи четверту фазу в розвитку жіночого питання в сучасній Росії. Цей новий закон має причинитись тільки до упорядкування нових правових відносин і до охорони інтересів матері й передовсім дитини та зрівняння подругів. Решта — це справа приватна, держава є найвищою інстанцією хіба в спірних випадках. Зрівняно з правного боку реєстроване й нереєстроване подружжя, полігамія властиво не заборонена, не має там понять: шлюбний — нешлюбний, подружжя зрада, *in flagranti* й под. Реєстрація подружжя дуже упрощена, розвід дуже легкий.* Тим самим не має нешлюбних дітей. Управильнено справу аліментів. Материнство признано громадянським обов'язком, зорганізовано опіку над матір'ю й дитиною. Охрматмлад — стала складовою частиною цілого суспільного життя в Росії; дитячі ясла дійшли 1932 р. до числа 3 мільйонів; годування дітей до 3. і 4-ого року життя намагається перебрати на себе сама держава. В комсомолах, де зразу запанувала розпутність, звернено молодь до будівничої праці; а в цілості того життя запанувала коєдукація. Одначе при тому повному звільненні російська жінка не почуваеться щаслива: її позбавили чуттєвих, еротичних переживань. „Виявляється, що совітські російські жінки мають, щоправда, всі права, але не мають права бути жінкою у вищому розумінні того слова“. Патріархальна родина загибає. Цікаві форми має боротьба з вуличною торгівлею коханням — тут найзамітніші профілякторії, де вуличні жінки можуть лічитись і де їх виховують на корисні громадянки, перероджуючи їх духово. Жінка бере участь у всіх ділянках життя — всі уряди не тільки для неї доступні, але її щиро втягають до них, починаючи від зборів делегаток до сільських та міських рад аж до високих урядів у військових штабах та командах на кораблях. Розуміється, в практичному житті ці широкі установи зустрічають такі елементарні перешкоди, як: недостачу помешкань та їх перелюднення,

* Про руйнищю шкідливість такого закону та його погубні наслідки переконалися й самі більшовики і в 1936. р. видали новий закон, що вельми утруднив розводи й зривання подружжя. Зокрема повстав більшовицький проект закону, що забороняв би переривати вагітність, накладав би податок на безженних і признавав премії для численних родин (див. „Діло“ ч. 98. 1936 р.).

недостачу їжі, мила й под. Не помагає на те навіть усупільнення господарства та кухні у комунах. Як на суспільності відбивається протирелігійна пропаганда, про те д-р Галле не згадує, але вже з поданого короткого перегляду її праці кожному це ясне.

II

А як пристосувала ці гасла українська радянська повість та роман? Відповідно до бажань урядових кол, висловлених нпр. П. Постишевом та А. Сенченком у доповідях, надрукованих опісля в київській „Літературній Газеті“ за 1935 р., совіська література повинна керуватися своєрідним т. зв. соціалістичним реалізмом, тобто відбивати сучасну дійсність у світлі потреб і наказів комуністичної партії. І таке наставлення, партійне, декуди вузько пропагандове треба мати на увазі при обговоренні також української повісти. І нас буде цікавити не тільки те, якими ідеями й фактами передає українська повість та роман у Радянській Україні жіноче питання, бо тематика тих творів приневолена числитись із важким натиском урядових кол, але цікавіше буде пізнати своєрідне освітлення тих фактів та ідей, пристосовання їх до українського ґрунту, спроби створити свій власний світогляд і, що найважливіше, свою власну мораль.

Отже передовсім жінки, що виступають в українських радянських повістях та романах, є найчастіше нерелігійні, а то й яскраво безбожні. Одначе релігійну справу потрактували повістярі Великої України назагал дуже епізодично: звичайно згадують про неї тільки ледве одним — двома натяками (нпр. Брасюк). Тільки вийняtkово піднесено релігійну справу до принципіального значіння. Замітне, що таке зустрічаємо власне в повістях, присвячених спеціально жіночому питанню: у Кротевича й Яволовської. Дарка Безфамільна розповідає про причини своєї антирелігійности. Вихована, як підкидень, у московському виховному будинку, вона добре затимила довгі ранішні церковні богослужби, що так мучили безпритульні дівчата:

„Це вже почалася мука... Відправа некваплива, безконечна. В животі пуста. В голові пливають сині плями від втоми. Болять коліна, а ти стій, бо побачать, що сіла, або притулилася до стіни, зараз же з церкви і тоді без обіду. Скільки разів зомлілу її виводили з церкви... особливо підчас великодних відправ, коли всі постили, без молока мяса й риби“.

До того ще й трапилось, що безсумлінний Дарчин хлібодавець, розпусний поліцмайстер, зломив їй життя власне у великодню ніч, здоровлячи її цинічно словами: „Христос воскрес!“ Коли ж Дарка, не вважаючи на те, добилася врешті заряду в домі для виховання дітей, а давня настоятелька намовила дітей іти до церкви, то Дарка, перепосна наскрізь більшовицькими ідеями, попадає в гнів. Та все таки читач повісти Яволовської заскочений однією несподіванкою: Перше любовне запитання від більшо-

вицького провідника Мальцева почула Дарка у підземній... капліці. Пояснення тієї події залишаємо самому читачеві.

Не так було з Кротевичевою Оленою Нехитрою, що пробула 14 літ у Дитячому Притулку в Донбасі й полюбила щиро цей Притулок. Тут не було кому виховати у дітей релігійні почування. Єдиним побожним виховачем у Притулку був учитель, що його діти ненавиділи за крайнє непедагогічну поведінку. Зрештою, в Притулку не вкоренились ні релігійні, ні офіційно-патріотичні почування, бо в його оточенні „майже не було отого ґрунту, отого постійного впливу, який так часто спостерігається в родинному житті“, а релігійні обов'язки сповняли діти недбало. Тому не дивно, що коли трапився симпатичний дітям, нерелігійний викладач письменства, він розбив легко їх хитку віру, бо „вона не мала в нас особливого кореня, бо не вглиблювалася в нас із наймолодшого віку, з самого дитинства“. Та як би там не було, особливої ненависти до релігії не повинно було витворити це оточення. Тому з немалим здивованням читаємо таку розмову з малою донечкою героїні:

„Та ось незабаром дівчинка, якій тоді пішов уже шостий рік, запитує мене: — Мамуся, що таке хамка? Мені ясно, звідкіля це — і я навмисне досить докладно, не змінюючи змісту, розповідаю їй отой біблійний міт про Ноевого сина Хама, що з відійшлих у непамять людства дзвен перетворився в його уяві в зразок усього нестерпно-невихованого, вульгарного, брідкого — в трафарет справжнього „хамства“. — Так значить Хам посміявся з отого нехорошого Ноя, що припустив собі пиячити й валяться п'яним на землі? І це все-е? — зробила Лю спочатку великі очі, ніби хотіла додати: — Ну, чому ж тоді вчувається з оцим словом щось кепське, образливе?... Але миттю вона вже вільно-превесело сміється. — Ха, ха, ха! Так він же хороше, дуже хороше зробив отой Хам. Чудово, просто! Хіба ж то зле ставитись отак до тих, що пиячать? Чи не правда, мамусю? Я ствердно хитаю головою, чомусь сама переповнююсь радістю. — Так, так, зовсім не зле зробив тоді отой Хам. Взагалі потрібно завжди не шанувати того в людях, що припускають вони собі брідкого, нехорошого. І це зовсім так — хто б вони тоді не були: навіть тато, навіть я. Ще веселіше сміється Лю, аж порснула сміхом. Такою смішною удалася їй одна вже думка про те, що і я могла б бути в такому стані, як Ной. Але хутко залишає сміятись: — Отже я тепер ніколи-ніколи, мамусечко, не буду ображатися з хамки. Хай собі там!“

Оця своєрідна оборона хамства й бажання залишитись хамом такі відразливі, що засуджують самі себе. Але такий божевільно схиблений характер мають майже всі протирелігійні виступи в українській радянській повісті — всупереч виразному заповітові самого Леніна. На щастя, як згадано, вони не такі часті. Рідко повісті не доторкають зовсім релігійних справ, зате часто обмежуються до таких загальних натяків, як нпр. Олександр Копиленко у „Визволенні“: „Революція звільнила людей

від усіх забобонів старої моралі і релігії“, або ще виразніше в романі Олеся Досвітнього „Гюлле“ (1926), де туркеня Гюлле покохала чужинця Ремо й наважилась зламати прадідні звичаї, що признавали східну жінку за невільницю, а її милий Ремо відповідає мусулманинові Ахметові: „Як бачиш, жінку, твою сестру, я не одурив. Вона тільки стала людиною наполовину і хоче бути людиною цілком... Твоя віра, як і всяка віра, цього не дозволяє. Тепер вона звільнилась од неї. А проте... яке кому діло?“; або до дотепів, майже все безнадійно недотепних і брутальних. І тільки дуже вийняtkово попадається повість із згадками про релігійні настрої без ніяких завваг (Семен Скляренко „Тиха пристань“ 1929), або де виведено поважнішу протирелігійну диспути (Іван Ле „Юхим Кудря“ 1925), чи навіть такі несміливі завваги, що правда в устах поета в пивній:

„А ми? Кінець-кінцем, усі наші ареопляни, радіо й задушливі гази — нікчемний дріб'язок проти втраченої надії на рай... Слухайте, ви думали про страшну суперечність людини, що свідома безглуздости свого минушого існування, а увічнити його неспроможна? Я боюсь, чи не стоїмо ми перед відродженням віри?“ (Валеріян Підмогильний „Місто“ 1927).

Також тільки вийняtkово трапляються романи, що в усій своїй основі проводять послідовно протирелігійну тенденцію, чи може пропаганду, як ось: Івана Ле „Роман Міжгір'я“ (1926—33), повісті (для молоді!) В. Таля „Любі бродяги“ (1927) і „Дивні пригоди бурсаків“ (1929), або недокінчений ще Івана Микитенка „Ранок“ (1935). Одначе всюди тут нерозважна й нетактовна тенденційність така яскрава, що дуже понижує мистецький рівень у тих романах. Сюди належить і Я. Качури „Ольга“ — тут одним із проповідників безбожництва стає священник у церкві, хоч він формально не зриває з Церквою.

Зрештою, релігія представлена як щось далеке, переборене. І, здається, чи тільки не один раз виступає така лікарка Ксана (у повісті В. Вражливого „Перемога“ 1932), що, як християнка, не втрималась від тяжкого гріха й поклала на себе кару.

Бо звичайно, коли релігія ще держиться, то хіба в людей відсталих, що неспроможні сприйняти нову добу. Така нпр. стара жидівка Єтель у повісті Леоніда Первомайського „Земля обітована“ (1926). Вона не може зрозуміти новітніх змагань у своїх синів, а все ж таки вона така величня у свому материнському болю:

„Було два сини в мене, як двоє очей у лобі, як сонце і місяць на небі, а тепер немає моїх очей. Як я буду блукати цим великим, холодним світом сліпа?... Хто зважить біль? Бог у небі — він бачить... Помру колись — кадішу ніхто не промовить над могилою, як сука, а не як єврейка — мати своїх дітей... Двоє їх було в мене, як двоє очей у лобі...“

І чи ж дивно, що син її Єрухим тужив усе за нею, той сам Єрухим, що замість Палестини знайшов нову „землю обітовану“ в комунізмі й не хотів на батьківській могилі сказати прощальне

„кадіш“. Інші матері не приймають так глибоко цієї різкої зміни в поглядах „новітньої людини“ і годяться з тим як із якоюсь мирною меланхолією, як це чинить Надія Степанівна у повісті Наталі Забіли „Тракторобуд“. Але буває й таке, що побожність і прихильність до Церкви виставляється як одну з прикмет протикультурного світогляду та контрреволюційного настрою — такі є всі побожні жінки у Яволовської. Ще іншу постать вивів Гео Шкурупій: дочка професора петербурзького університету Жанна Барк, названа Жанною Батальйонеркою, бавиться у теософію та викликування духів — але це тільки панські примхи.

Як бачимо, ще часто являються в українських радядських повістях постаті жінок із поглядами давніми, не більшовицькими. І то не тільки епізодично. Вони є й деколи головними повістевими героїнями, як ця нещасна Софія Кравчик у повісті Григорія Епіка „Без ґрунту“ (1928—29). Софійка живе вже, щоправда, в нових часах устійнення більшовицької влади, але своїм характером і долею нагадує вона зовсім безпомічні жертви суспільних відносин у повістях Квітки, Левицького, Мирного. Супроти нових більшовицьких бюрократів і міської біди вона зовсім безсила. Вона не вміє знайти собі самостійної праці й для здобуття своему малому братанкові життєвих засобів, піддається насильству більшовицького злочинця-урядовця, а коли врешті її полюбив щиро чесний більшовицький робітник Юхим Скляр, вона кінчить самогубством, щоб його не обдурювати. Інша знов є таємнича Марта з роману Олекси Слісаренка „Чорний Ангел“ (1932). — Вона пройнята якоюсь сонливою, містичною вірою в „Чорного Ангела“, провідника протибільшовицьких повстанців; для нього вона не побоялась спричинити важку катастрофу для комуністичного агронома Артема Гайдученка, що приймив її до себе. До жінок старшого покоління можна зачислити й таку Ніну Василівну в повісті О. Слісаренка „Плантації“ (1925), що, хоч дочка жандармського генерала, залюбилась у хлопці, що виявив себе революціонером та приневолив її ще врятувати йому життя. Але є й такі вигадки, як у романі О. Досвітнього „Алай“ (1924), що жінка тягне революціонера у протиреволюційне оточення. Жінки старших поглядів, що не можуть погодитись із перемогою більшовиків, заповняють замітний сатиричний роман Юрія Смолича п. н. „Фалшива Мельпомена“ (1828), де законспірована петлюрівська організація, залишившись під більшовицькою владою, переміняється в мандрівну театральну трупу. Це істеричні й вередливі жінки, що замість реального життя бачать давні мрії, але все ж таки вміють у важких хвилях піддержати мужчин, а панночка Маруся здобувається навіть на таку енергію, що, коли її любий Котигорошок ставить їй питання: „Справжнього є два: діло (розум. патріотичне) і ти... І я зараз не знаю: що зараз для мене більше?“ — вона відповідає обурена: „Як ти можеш таке казати? Та коли „діло“ скаже вбити тебе, я, не роздумуючи...“ — Вона червоніє і, не докінчивши, розгнівано відверта-

ється“ й опісля додає поважно: „Ніколи не жартуй так... З цим не можна жартувати. Кожна людина мусить мати щось велике, щось більше над усе, і це ніколи не мусить бути його особисте щастя“. І Маруся бажає бути Котигорошкові дружиною, аж довівши боротьбу до кінця, а покищо вона хоче бачити Котигорошка дужим, запальним, фанатичним... Але попри те виходять між жінками в цій оригінальній трупі й суперечки за маленькі особисті справи: Катерина і Неоніла мало не побились за місце в ролях. Справа з жіноцтвом кінчається смішно трагічно: політичні розходження доводять до того, що Котигорошок стрілив до Марусі, але не вчинив їй нічого, бо револьверові патрони були клейтухові. Отже Маруся, хоч і не погоджується з більшовицькими порядками, є вже людиною чину, активною.

III

І не сантиментальна пасивність, що піддається надто своїм почуванням, але діяльна активність є основною прикметою нової жінки в українській радянській повісті. Втратило ціну ніжне жіноче почування, що дозволяє легко чоловікові зовсім запанувати над жінкою; воно просто знуджує новітнього чоловіка. Герой голосного роману Валеріяна Підмогильного „Місто“ Степан леліє золоті сни про наївну Надійку:

„Хай тільки вона схилиться до нього — вони вдвох переможцями ввійдуть у браму міста!... Саме ім'я її було надією, і він повторював його, як символ перемоги“.

Але коли довірлива Надійка не думає сперечатись із його перемогою, настрої Степана, подратованого життєвими невдачами, різко міняється:

„Він почував свою над нею владу і хотів, щоб вона корилась. Вся прикрість його на ній зосереджувалась, і він може вдарив би її, коли б вона надумалась сперечатись. Але вона покійно пішла“.

Та коли Надійка без протесту віддає Степанові своє кохання, він брутально крикне до неї:

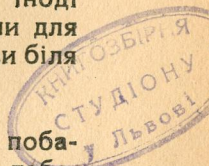
„Ти, ти винувата! — І пішов геть, повний туги та гніву“.

Надійка остогидла йому відразу. Подібно без жалю, хоч уже спокійніше, покидає Степан старшу від себе Тамару Василівну з такою філософією:

„Кажіть ви, я мушу мовчати. Нічого я не знаю. Не знаю, що буде зі мною. Але одно я зрозумів — живемо ми не так, як хочемо й... мусимо робити іншим боляче. Це я зрозумів. Іноді буває гарно, як зараз. Затишно, тихо. Те, що ви зробили для мене, ніхто вже не зробить... я мало думав про вас, коли ви біля мене були, але завжди згадуватиму, коли вас не буде“.

Але Тамара знає, що таке мусіло прийти:

„Я ж вірила в Бога... тобто колись вірила. А коли побачила тебе, знову почала молитись. Дарма! Я прийшла до тебе,

як сновида. Ти відіпхнув мене — я пішла. Покликав — я прийшла. Воля моя зломилась. — Вона стиснула йому руки“.

Так; щира, віддана любов не вистачає вже, не має зрозуміння, вона скоро прикриться. І знуджений такою відданою любов'ю Петро Гамалія у Копиленковому „Визволенні“ покидає без надуми свою жінку Уляну разом із трьома дітьми на велику біду, але його син Сава зовсім розуміє батька:

„Бачиш, ми надто консервативні, нас переконали, що одруження повинно бути міцним, ніби людей приковують одного до другого. Справа не в законі, а в побутових вимогах... Закон одне, а життя інше диктує. Мати моя надто по-старому про все мислить. Ти зрозумій, батько став біля такої роботи, що вимагає розвиненого інтелекту... Йому треба мати помішницю в роботі, що розуміла б його. Чи цікава йому тепер та містечкова, підстаркувата молодиця Уляна, що ледве вміє читати—писати та добре знається на хатньому господарстві? Розвивати її?... Для цього стара вже, а для мужчини — сорок три роки вік невеликий... Мати напевне розуміє це все, у неї голови на трьох розумних вистачить... Нехай кожен живе на свій смак і як захоче... Мені подобається все ж, що батько розрубав вузол і нічого не злякався. Ми ще по-старому мислимо собі родину й одруження. Зійшовся з якоюсь жінкою — обов'язково живи з нею, доки здохнеш! А коли переріс її на п'ять голів? Я дуже люблю матір і вважаю, що вона надзвичайна людина... Коли б мені сказали, що я мушу ціле життя прожити із своєю дружиною, я б ніколи не одружився“.

Отже безпосереднє, глибоке, чисте почування у жінки не імпонує вже новітньому чоловікові в Радянській Україні. Це, на його гадку, застаріле й нудне.

„Любов занепала — приблизно на аршин від серця — говорить київський поет Вигорський у романі В. Підмогильного „Місто“. — Тобто вернулася до свого вихідного пункту... Дикуни не знали її, а наш вік є вік освіченого дикунства... любов „знижається“. Пісня кохання проспівана. Любов стає поруч муз і надиhaє разом з ними тільки старомодніх поетів. Натомість висувається те, що було найголовніше в дикунстві — праця. Справжній поет може бути тільки поетом праці“.

В іншому романі — п. з. „Недуга“ Євгена Плужника (1928) кохання представлене як ця справжня недуга, що спинає в корисній праці героя твору Івана Семеновича — він може повернутись до тієї праці, тільки поборовши в собі кохання до зрадливої акторки.

А яка жінка імпонує тому новітньому чоловікові? Яких жінок створили нові обставини?

Новітня жінка в Радянській Україні -- це не тільки пробуджені під впливом кохання азійські жінки: туркения Гюлле з роману Досвітнього, що покидає батьківське село й віру та втікає з милим у широкий світ, не завагавшись виступити проти своїх навіть із зброєю; це не тільки узбечка Бімба-хон із „Роману

Міжгір'я", що не побоялась покинути прадідівський одяг „паранджу“ та здерти з лица східню заслону „чімнат“, але й відважилась виступити з прилюдною промовою та здобути собі європейську освіту. Це — передусім та Аглая з роману М. Хвильового „Вальдшнепи“, що її „від природи покликано до кипучої діяльності, що хоче „творити життя“ і вміє те життя здобувати силою своєї рішучої волі, а далі це комсомолка, піонерка-ударниця, — словом, дівчина-активістка. Автори комсомольських повістей (Іван Кириленко „Кучеряві дні“, 1930, Леонид Первомайський „Плями на сонці“, 1927 — оба заголовки дуже характеристичні) стверджують дуже обережно, але зовсім виразно, деморалізацію в комсомольських організаціях і слабкі спроби боротись із тим моральним занепадом. Коректор Усик у Первомайського питається просто „передовика молоді“ Ничипоренка :

„А норми поведінки... у вас же єсть яканебудь етика?... признайтесь, ви пили цю ніч? А? Єсть у вас якісь норми? Дозволяє ваша етика пити?“

На це Ничипоренко відповідає дуже характеристично: „Ну, захотілось мені — я й свиснув“ і Усикові залишається хіба заввага: „Мерзотна етика! Етика авантюриста з великого шляху... „Захотілось мені“... А ви знаєте, що „я“ — остання літера абетки?“ Чи ж дивно, що після нічних п'яток такий Ничипоренко підлабузнюється опісля навіть до підстаркуватої, негарної робітниці Насті, але „відчув доброго стусана ліктем у груди й почув притамовано схвильований голос: — Іч... Молокос... чого так забажалося?... Думаєш, плещуть на мене, так і правда тому, так і кожному шмаркачеві даюся? Соплі втри! А ще й на зборах про розкріпачення жінок патякає...“ Та Ничипоренко загрузав далі: „...містом ходили чутки, ніби в підвалі профшколи відбулася оргія, трохи не „атенська ніч“ з участю Лізи Лазаренкової, „а також говорили про те, що гульбище влаштував комсомольський осередок. У цьому є частина правди“. Правдою було те, що Ліза, серед такого п'яного товариства, поводитись дуже свобідно й говорила надто інтимно. Та справа кінчається ще добре: Ничипоренко, дійшовши до краю упадку, хотів повіситись, одначе його врятували, а й Ліза улаштує своє життя.

І в Кириленка змальований душевний розклад та відродження діяльного комсомольця Никодима Гринюка, при чому жіночі постаті виступають тут чіткіше. Ось і зовнішній образ такої робітниці-комсомолки, що нею захоплюється Никодим:

„Коли три місяці тому, приїхавши на роботу в райком, він зустрів там Катю, йому одраз сподобалась ця жвава активістка, що гаряче сперечалась, а головне — дивилась на життя так само соняшно і радісно, як і він. На перший погляд це була звичайна комсомолка, що їх так багато можна зустрічати в осередках, райкомах чи десь в радустанові. Ще два-три роки тому вона, як і всі, ходила в шкурятянци, повязана була червоною хусткою, по хлоп'ячому намагалась курити цигарки і говорила „шамать“ замість їсти. Але згодом жити стало краще, у акти-

вістів з'явилися краватки, і по кредитуванню можна було дістати пристойного костюма. Молодь гарячково вчепилася зубами за школу, за книжку, за розумну розвагу. Правда, були одиниці, що взивали це переродженням, ухилами і навіть буржуазністю. Та таких поволі перестали слухати, і могутній масовий процес культурного зростання робітничої молоді хоч краєчком зачіпав кожного юнака чи юнку. Тепер до Катриних чорних очей більше личив темно-синій англійський костюм, ніж загрубіла витерта шкурятянка. Біла блузка з краваткою дуже відтіняла тонкі вороні брови і пухлі малинові губи. Двадцята осінь її життя, така запашна і хвилююча, принесла їй палкі дівочі мрії і настирливі вимоги молодого тіла“.

І оця Катря любила Никодима „за якусь внутрішню животно-творну силу, що завжди горіла, запалювала всіх, примушувала уперто переборювати всі витрибенки вередливої господні-життя“, а „громадська думка комсомолського району відразу прихильно поставилася до товаришування Гринюка з Катрею“. Але якийсь час обмежувались короткими, теплими розмовами десь у клубі, райкомі чи осередку. Більшого дозволити не могли, бо гарячкова робота... забиравала весь вільний час і снагу. До того ще Гринюк розумів, що за ними стежить весь районний актив, а тому зайва обережність не пошкодить. „Та й без того він був розважний і знав, що поспішати в таких справах не рекомендується. Правда, іноді тихого вечора... кров Никодимові ставала гарячою“, а тоді Гринюк „думав про те, що завтра ж поставити перед Катрею питання руба: його вона чи ні? У такі хвилини Никодим схвильовано блукав з кутка в куток по кімнаті і врешті сідав за книжку. Книжка помалу втихомирювала розпалену голову...“

Але раз „він чогось раптом підхопив Катрю під руку і, наче поспішаючи кудись, поволік її за собою“. У себе, вдома, не захотів слухати Катриних сумнівів щодо її становища до партії. І Катря почала хвилюватись, та коли Гринюк ставав надто нахабний, вона „раптом відчула, що він якийсь чужий і далекий їй. „Невже це він, агітпроп райкому? — майнуло в голові — Ганчірка якась?...“ А в серці тоскно занило ображене дівоче почуття“.

Та Катря скоро простила Гринюкові:

„Жіноча чутливість і ніжність заговорила в ній сьогодні з усією силою, а одна настирлива думка уперто ворушилася в голові: „Треба неодмінно поговорити сьогодні. Хай він не думає, що я до нього погано ставлюся. Ні. Я просто була здивована раптовою зміною його відносин до мене“.

І підо впливом маніфестаційних демонстрацій вони годяться з собою:

„Точка, Катю... забудьмо про старе. Та й хіба можна згадувати якісь там особисті дрібязкові справи, коли ми живемо в такий неповторний час?... Катря відчула: Гринюк стає самим собою, цебто колишнім агітпропом райкому, що своїми промовами завжди захоплював, підносив настрій, викликав бажання невпинної боротьби і творчої праці“.

(Далі буде).